

Abdullah b. Ebî Bekir b. Muhammed'in Muhaddis Kişiliği ve Megâzî Rivayetleri *

Asiye Tekçe

0000-0001-6321-7854

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye

ror.org/05rsv8p09

asiyetkc97@hotmail.com

Yunus Akyürek

0000-0003-2050-9464

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye

ror.org/05rsv8p09

yunusakyurek@comu.edu.tr

Öz

Kur'ân-ı Kerîm'de insanlar için üsve-i hasene olarak takdim edilen Hz. Peygamber'in hayatı, erken dönemden itibaren Müslümanların ilgisine mazhar olmuştur. Bazı sahâbîlerin, sağlinda iken onun sözlerine, uygulamalarına ve sîretine dair notlar tuttuğu bilinmektedir. Vefatından sonraki dönemde sahâbe ve tabiîn neslinden sünneti şifahî nakledenlerin yanı sıra onu yazılı olarak kayıt altına alanlar da mevcuttur. Böylelikle ilk yazılı metinler ortaya çıkmış, bu rivayetlerin tasnifiyle de İslâmî ilimler teşekkül etmeye başlamıştır. Hicrî ilk asırlarda gerçekleşen ilmî faaliyetlerde öne çıkan isimlerden birisi de Medine'de dünyaya gelen Abdullah b. Ebî Bekir b. Muhammed'dir (öl. 135/753). Çalışma, Abdullah'ın muhaddis kişiliği ve megâzî rivayetleriyle sınırlandırılmıştır. Nitel araştırma yöntemi anlatı araştırması tekniğinin kullanıldığı çalışmada gaye, Abdullah b. Ebî Bekir'in hadis ilmindeki yeri ve megâzî rivayetleri bağlamında siyer ilmiyle ilişkisinin ortaya konulmasıdır. Onun hadis, fıkıh ve megâzî alanında yetişmesinde ailesi ve bir ilim-kültür merkezi olan Medine şehri birinci derecede etkili olmuştur. Babası Ebû Bekir b. Muhammed (öl. 120/738) hadis, fıkıh ve siyer alanında âlim bir kimse olarak temayüz eder. Abdullah b. Ebî Bekir, Urve b. Zübeyr (öl. 94/713) ve İbn Şihâb ez-Zührî (öl. 124/742) gibi hadis otoritelerinden nakillerde bulunmuş, hadis münekkitleri tarafından sika kabul edilmiş bir âlimdir. Abdullah'ın rivayet ettiği hadisler hemen hemen bütün hadis eserlerinde geçmektedir. O, aynı zamanda bir megâzî müellifi olarak da bilinir. Bu bağlamda *Kütübü't-Tis'a* müellifleri onun bazı megâzî rivayetlerine eserlerinde yer vermişlerdir. Hadis usulüne uygun olarak siyer ve megâzîye dair yaptığı çok sayıdaki nakil, siyer ilminin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Kendisine ait herhangi bir megâzî eseri günümüze ulaşmamışsa da ağırlıklı olarak Medine dönemine dair topladığı megâzî rivayetleri, talebeleri ve ravileri vasıtasıyla tanınmış Siyer ve İslâm tarihi eserlerinde yer almıştır. Mekke Dönemi'ne dair rivayetlerinin sayısı Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler dönemine oranla çok daha azdır. Bazı müellifler, Abdullah'ın megâzî rivayetlerini naklederken senette onun değil de talebesi olan İbn İshâk'ın (öl. 230/845) ismini zikretmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Hadis, Megâzî, Muhaddis, Abdullah b. Ebî Bekir, Rivayet

Öne Çıkanlar

- Döneminin ileri gelen âlimleri arasında zikredilen ve muhaddis kişiliği ile ön plana çıkan Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed meğâzî alanıyla da ilmî olarak ilgilenmiştir.
- Hz. Peygamber'in hayatını ana hatlarıyla ele alan çok sayıda nakilde bulunmuştur.
- Rivayetleri siyer ve İslâm tarihi müellifleri tarafından sıklıkla kullanılmışsa da bazı müellifler ona ait rivayetleri senetsiz olarak ya da senette ismine yer vermeksizin eserlerine almışlardır.
- Bir meğâzî müellifi olarak da bilinen Abdullah'ın bu alana dair herhangi bir eseri günümüze ulaşmamışsa da rivayetleri talebeleri vasıtasıyla tanınmış siyer ve İslâm tarihi eserlerinde yer almıştır.

Atıf Bilgisi

Tekçe, Asiye – Akyürek, Yunus. “Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed'in Muhaddis Kişiliği ve Meğâzî Rivayetleri”. *Tetkik* 7 (Mart 2025), 69-95. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1508607>

Makale Bilgileri

Etik Beyan

Bu makale, Asiye Tekçe tarafından Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde, Doç. Dr. Yunus Akyürek danışmanlığında hazırlanmakta olan “Hicrî İlk Asır Meğâzî Âlimlerinin Hadis İlmindeki Yeri” başlıklı yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

Geliş Tarihi

1 Temmuz 2024

Kabul Tarihi

18 Şubat 2025

Yayın Tarihi

28 Mart 2025

Hakem Sayısı

İki İç Hakem - İki Dış Hakem

Değerlendirme

Çift Taraflı Kör Hakemlik

Benzerlik Taraması

Yapıldı - intihal.net

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Etik Bildirim

tetkik@okuokut.org

Yazar Katkıları

Araştırmanın Tasarımı (CRediT 1)

Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)

Veri Toplanması (CRediT 2)

Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)

Araştırma - Veri Analizi- Doğrulama (CRediT 3-4-6-11)

Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)

Makalenin Yazımı (CRediT 12-13)

Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)

Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14)

Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)

S. Kalkınma Amaçları

-

Lisans

CC BY-NC 4.0

Abdullah b. Abi Bakr b. Muhammad's Role as a Muhaddith and His Narrations of Mağhāzī *

Asiye Tekçe

0000-0001-6321-7854

Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Çanakkale, Türkiye

ror.org/05rsv8p09

asiyetkc97@hotmail.com

Yunus Akyürek

0000-0003-2050-9464

Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Department of Islamic History, Çanakkale, Türkiye

ror.org/05rsv8p09

yunusakyurek@comu.edu.tr

Abstract

The life of the Prophet, who is presented in the Qur'an as a good example for human beings, has attracted the attention of Muslims from an early period. It is known that some of the companions kept notes on his sayings, practices and life (*sīrat*) during his lifetime. In line with the developments after his death, the need to refer to his Sunnah continued to grow. In the period after his death, in addition to those who transmitted the Sunnah in oral form, there were also those who recorded it in writing from the generation of the companions (*sahāba*) and successors (*tabi'in*). This is how the first written texts were created and the Islamic sciences began to form with the classification of these narrations. One of the prominent figures in the scholarly activities of the first centuries of the Hijri period was Abdullah b. Abī Bakr b. Muhammad (d. 135/753), who was born in Madina. The study is limited to Abdullah's personality as a muhaddith and his mağhāzī narrations. The aim of the study, in which uses the narrative research technique of qualitative research method, is to reveal the place of Abdullah b. Abī Bakr in the science of hadith and his relationship with the science of sīra in the context of mağhāzī narrations. His upbringing in the fields of Hadith, Fiqh, and Mağhāzī was mainly influenced by his family and the city of Madina, which was a center of knowledge and culture. His father, Abi Bakr b. Muhammad (d. 120/738), was distinguished scholar of hadith, fiqh and sīrat. He was a scholar who narrated from hadith authorities such as Abdullah b. Abī Bakr, 'Urwa b. al-Zubayr (d. 94/713), and Ibn Shihāb al-Zuhrī (d. 124/742), and was considered trustworthy (*siqa*) by hadith critics. The hadiths narrated by Abdullah are mentioned in almost all hadith books. He is also known as the author of mağhāzī. In this context, the authors of *al-Kutub al-Tis'a* included some of his mağhāzī narrations in their works. His numerous narrations about sīrat and mağhāzī, prepared according to the principles of Hadith methodology, played a significant role in the construction of sīrat studies. Even though no mağhāzī work of his has survived, the mağhāzī narrations he collected mainly from the Madina period have taken their place in well-known works of Sīra and history of Islam through his students and narrators. The number of narrations from the Macca period is much smaller than those from the Rashidun and the Umayyads periods. However, some

authors, when giving Abdullah's mağhāzī narrations, didn't mentioned his name in the isnad, but his disciple Ibn Ishaq.

Keywords

Hadith, Mağhāzī, Muhaddith, Abdullah b. Abī Bakr, Narration

Highlights

- Abdullah b. Abī Bakr b. Muhammad, who was one of the leading scholars of his time and who stood out as a muhaddith, was also interested in the field of mağhāzī.
- He narrated a large number of narrations that gave an overview of the Prophet's life.
- Although his narrations were often used by the authors of sīrat and Islamic history, some of them included his narrations in their works without a script or without mentioning his name in the script.
- Abdullah, who is also known as the writer of mağhāzī, has not left any of his works in this field but his narrations have been included in well-known works of sīrat and Islamic history through his students.

Citation

Tekce, Asiye – Akyurek, Yunus. "Abdullah b. Abi Bakr b. Muhammad's Role as a Muhaddith and His Narrations of Mağhāzī". *Tetkik* 7 (March 2025), 69-95.

<https://doi.org/10.55709/tetkik.1508607>

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	This article is based on the master's thesis titled "The Role of Mağhāzī Scholars of the First Hijrī Century in the Science of Hadith," currently being prepared by Asiye Tekçe under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Yunus Akyürek at the Graduate School of Education, Çanakkale Onsekiz Mart University.	
<i>Date of submission</i>	1 July 2024	
<i>Date of acceptance</i>	18 February 2025	
<i>Date of publication</i>	28 March 2025	
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External	
<i>Review</i>	Double-blind	
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net	
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest	
<i>Complaints</i>	tetkik@okuokut.org	
<i>Author Contributions</i>	Conceptualization (CRediT 1)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Data Curation (CRediT 2)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Investigation - Analysis - Validation (CRediT 3-4-6-11)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Writing (CRediT 12-13)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Writing – Review & Editing (CRediT 14)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
<i>S. Development Goals</i>	-	
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0	

Giriş

Hız Peygamber'in hayatı, erken dönemlerden itibaren Müslümanların ilgisine mazhar olmuş, ona ait söz ve uygulamaların bir kısmı daha o hayatta iken sahâbe tarafından şifahî olarak aktarılmaya başlanmış, bazı sahâbîler tarafından yazıya da geçirilmiştir.¹ Sahâbe, yazılı hale getirdiği bu rivayetleri sahîfelerde kayıt altına almış; Hz. Peygamber'in vefatından sonra da bu durum devam etmiştir. Sahâbe kuşağı, sünnete dair malumatı sonraki nesle şifahî olarak aktardığı gibi sahîfelerde topladıkları bu rivayetleri kendi çocukları başta olmak üzere tabiîn nesline de aktarmıştır. Tabiîn döneminde rivayetlerin sözlü aktarımı devam ederken bunları yazıya geçirme işlemi de hız kazanmıştır.²

Hicrî ilk asırda başlayan bu faaliyetler belli bir ilim dalına münhasır olmasa da bunlar "ilim" adı altında gerçekleşmekteydi.³ Buna mukabil dönemin âlimleri süreç içerisinde ayrışacak olan hadis, siyer, fıkıh ve diğer İslâmî ilimlere ait bu rivayetleri fark gözetmeksizin büyük bir gayret göstererek cemetmişlerdir. Toplanan rivayetlerin tasnife tabi tutulması ile de ilimler teşekkül etmeye başlamıştır.⁴ Dönemin tanınmış âlimlerinden birisi de Abdullah b. Ebî Bekir b. Muhammed'dir. Medineli tabiînden dördüncü tabakada yer alan Abdullah⁵ hadis, fıkıh ve megâzî rivayetleriyle iştigal etmiştir. Onun muhaddis kimliği ve megâzî rivayetleri ile olan münasebeti araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Abdullah'ın ailesi ve yaşadığı çevre ilmî birikimine ve kişiliğine nasıl bir katkı sunmuştur? Hadis ilmindeki konumu nedir? Yapmış olduğu nakiller megâzî rivayetlerine ne ölçüde yansımış ve siyer ilmine nasıl bir katkı sunmuştur? Bu sorulara verilecek cevaplar Abdullah b. Ebî Bekir'in ilmî kişiliği, hadis ilmindeki yeri ve megâzî rivayetleri ile ilişkisinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Az sayıdaki çalışmada, hakkında bazı bilgiler veriliyorsa da⁶ hadis ilmindeki konumu ve megâzî rivayetlerindeki yeri hususuna yeterince değinilmemesi böyle bir çalışma yapılmasını gerekli kılmıştır.

Araştırmanın ana kavramlarından hadis ve megâzî, konuya giriş bağlamında ele alınacaktır. Tahdîs (التحديث) masterından bir isim olan hadîs (الحديث)⁷ kelimesi, "eski" anlamına gelen *kadîm* (القديم) kelimesinin zıttıdır. Hadis, *cedid*/yeni (الجديد) anlamına

¹ Hz. Peygamber döneminde hadislerin yazımı ile ilgili bk. Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977), 26-30; Ahmet Yücel, "Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16-17 (1998-1999), 93-117.

² Sahâbe sahîfeleri hakkında bk. Yunus Akyürek, "Siyer İlmi Açısından Sahâbe Nesli Sahîfelerinin Oluşum Süreci ve Mahiyeti", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/2 (2023), 708-721.

³ Bünyamin Erul, *Sîret Tedkikleri* (Ankara: Otto Yayınları, 2013), 245; Polat, rivayetlerin "ilim, sünnet, hadis, haber, eser" olarak adlandırıldığını belirtmiştir. bk. Salahattin Polat, "Siyer'in Neliği Bağlamında Siyer Yazıcılığının Sorunları", *Sîret Sempozyumu I: Türkiye'de Sîret Yazıcılığı*, ed. Tahsin Koçyiğit (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 260.

⁴ Bu hususta bk. Fuat İstemi, "Hicri IV. Yüzyıla Kadar Hadis İlmi ve Tarih İlminin Birbirleriyle Olan Tarihsel Münasebeti", *Şarkiyat* 9/1 (2017), 45, 52.

⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990), 5/399-400.

⁶ Fuat Sezgin, *Târîhü't-türâsî'l-Arabî*, çev. Mahmud Fehmi Hicazi (Riyad: Câmiatü Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991), 2/80; Mehmet Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Mîlel ve Nihal* 4/3 (2007), 131; Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* (İstanbul: İSAR, 2008), 150-160; Josef Horovitz, *el-Megâzî'l-Ulâ ve Müellifühâ* (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1421/2021), 53-63.

⁷ Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, thk. Adnân Derviş-Muhammed el-Mısrî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 370.

geldiği gibi *haber* manası da taşımaktadır.⁸ İstılahta ise Hz. Peygamber'e nispet edilen söz, fiil ve takrirlerle *hadis* denilir.⁹

Megāzî (المغازي), *magzâ* (مغزى) kelimesinin çoğulu olup “savaş yeri” ve “savaş” manasına gelir.¹⁰ İlk dönemde gazilerin menkıbeleri için kullanılan *el-Megāzî* kelimesi bu alanda kaleme alınan eserler için de tercih edilmiş, böylece bu eserlere *Kitâbü'l-Megāzî* adı verilmiştir.¹¹ İstılahta megāzî, Hz. Peygamber'in küffara karşı bizzat kendisinin komuta ettiği ya da sevk ettiği askeri birlik ve bu sırada vuku bulan hadiselerin kavramsal karşılığıdır.¹² Bu kelime zamanla anlam genişliğine uğrayarak sadece gazvelerle sınırlı kalmamış, siyer ile eş anlamlı olarak Hz. Peygamber'in hayatını her yönüyle ele alan eserler için de kullanılmıştır.¹³

1. Hayatı ve İlmî Kimliğinin İnşasında Ailesinin Önemi

Künyesi Ebû Muhammed olan Abdullah b. Ebî Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm,¹⁴ Hazrec kabilesinin Neccâr oğulları kolundan tanınmış bir aileye mensuptur.¹⁵ Büyük dedesi Amr b. Hazm, Hendek Savaşı'na katılmış ve Hz. Peygamber tarafından Negrân'a âmil olarak görevlendirilmiştir.¹⁶ Hz. Peygamber, kendisini Negrân'a gönderirken ferâiz, sünen, sadaka ve diyet hükümlerini ihtiva eden bir mektup vermiş,¹⁷ bir süre sonra doğan çocuğuna Muhammed ismini koymasına için de ona bir mektup daha göndermiştir.¹⁸ Sonraki dönemlerde ortaya çıkan problemlere çözüm bulmak için Hz. Peygamber'in Amr

⁸ Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts), 5/205, 208; Ebû'l-Bekâ, *Külliyât*, 370.

⁹ Ebû'l-Bekâ, *Külliyât*, 370.

¹⁰ Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî (b.y.: Dârün ve Mektebetü'l-Hilâl, 1424/2003), 4/434.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414/1993), 15/124; Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs*, 39/159.

¹² İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu sahihi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959), 7/279; Şemsüddîn eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fi sîreti hayri'l-'ibâd (es-Sîreti's-Şâmiyye)*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1993), 4/13.

¹³ Akyürek, “Siyer İlmî Açısından Sahâbe Nesli”, 710.

¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/399; Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, thk. Muhammed Abdülmûid Han (Haydarabad: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, ts.), 5/54; İbn Abdilber en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Beşşâr Avâd-vd. (London: Müessesetü'l-Furkân, 1439/2017), 11/5; Künyesinin Ebû Bekir olduğu da söylenmiştir. bk. İbn Mencûye, *Ricâlü Sahîhi Müslim*, thk. Abdullah el-Leysî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1407/1986), 1/357.

¹⁵ Mustafa Fayda, “Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/95.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/51; Halîfe b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Umerî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1397/1977), 94; Zehebî, *el-'İber fi haberi men gaber*, thk. Ebû Hâcer M. Saïd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/42.

¹⁷ Ebû'l-Kâsım İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amrî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1994), 45/477-478; 'İzzeddîn İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 4/202.

¹⁸ Oğlu Muhammed doğduğunda bunu Hz. Peygamber'e bildirmiş; Hz. Peygamber de ona Muhammed adını vermesine dair cevabi bir mektup göndermiştir. Hz. Ömer halifelîği döneminde, Hz. Peygamber'in ismini taşıyan çocukların adlarını değiştirmek üzere onları bir yerde toplamış, bunun üzerine aralarında Muhammed b. Amr'ın da olduğu bu çocukların babaları, çocuklarının isimlerini Hz. Peygamber'in koyduğuna dair delil sunmuşlardır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Amr'a gönderdiği bu mektup bir delil olarak kullanılmıştır. bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/51.

b. Hazm'a gönderdiği bu mektuplardan istifade edilmiştir.¹⁹ Muhammed Hamidullah, İbn Tûlûn'a (öl. 953/1546) dayandırarak Amr b. Hazm'ın Hz. Peygamber'in yirmi vesikasını bir araya getirerek kitaplaştırdığını belirtmişse de²⁰ İbn Tûlûn'un muahhar dönem müellifi olması sebebiyle verdiği bilginin doğruluğu tartışmalıdır. Ayrıca temel kaynaklarda böyle bir malumata tesadüf edilememiştir.

Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile İslâm tarihinde *el-Fitnetü'l-Kübrâ* olarak adlandırılan hadiselerde²¹ Hazm ailesinin ismi de yer almaktadır. Taberî'de yer alan bir rivayete göre Hz. Osman'ın şehit edilmesi hadisesinde Amr b. Hazm, isyancılara kapısını açmış ve halifeyi şehit edenler onun evinden halifenin evine geçmişlerdir.²² Bu rivayete göre Amr, halifenin öldürülmesine yardım etmiş gözükmemektedir. Ancak rivayetin senesinde bazı problemler söz konusudur. Zira senette yer alan ve Taberî'nin hocalarından olduğu belirtilen Cafer b. Abdillâh el-Muhammedî hakkında herhangi bir bilgi bulunmadığı ve kendisinin tanınmadığı zikredilmiştir.²³ Dolayısıyla bu ravi hakkında herhangi bir bilginin bulunmaması ve Taberî'den önceki müelliflerin bu husustan bahsetmemeleri bu rivayetin temkinle karşılanması gerektiğini söyleyebilmemize olanak tanımaktadır. Diğer kaynaklara göre Amr'ın kapıyı bizzat açtığı söylenemez. Zira asilerin Amr b. Hazm'ın evine zorla girdikleri de nakledilmiştir.²⁴ Genel olarak kaynaklarda asilerin Hz. Osman'ın evine Amr'ın evinden tırmanarak girdikleri²⁵ zikredilmekle beraber Amr'ın evinin küçük bir kapısından (ya da penceresinden)²⁶ girdikleri de rivayet edilmiştir. Muhliflerin tırmanarak girdiklerine dair rivayetlerde Amr'ın evine nasıl girdikleri sarih bir şekilde anlaşılamasa da Vâkıdî'nin belirttiğine göre tırmanma işleminde ilk önce Amr b. Hazm'ın evine, oradan da Hz. Osman'ın evine tırmandıkları ifade edilmektedir.²⁷ Bazı kaynaklarda Amr'ın ismi zikredilmeksizin Ensâr'dan birisinin evinden -bir rivayete göre duvarından²⁸- tırmanarak girdikleri aktarılmıştır.²⁹

¹⁹ İstifade edilen konular hakkında bk. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1406/1985), 1/199; Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403/1983), 1/177, 265-266, 2/145, 6/113, 127; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/51.

²⁰ Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Ankara: İmaj, 2003), 2/713.

²¹ Mustafa Fayda, "Hulefâ-yi Râşidîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/330.

²² Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967), 4/383; Sibt İbnü'l-Cevzî'de de bu rivayet yer alsa da kendisi bunu Taberî'den aktarmıştır. bk. Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fi Târîhi'l-a'yân*, thk. Muhammed Berakât-vd. (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 1434/2013), 6/97-98.

²³ Fâlûcî, *Mu'cemü şuyûhi't-Taberî* (Ürdün: ed-Dâru'l-Eseriyye, 1426/2005), 164.

²⁴ İzzeddîn İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi, 1417/1997), 2/543.

²⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Süheyl Zükkâr-Riyâd ez-Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996), 5/591; Taberî, *Târîh*, 4/393; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404/1983), 5/42; İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 39/409; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 6/94, 96; İbn Ebî Bekir el-Endelüsî, *et-Temhîd ve'l-be'yân fi makteli's-şehîd Osmân b. 'Affân*, thk. Mahmûd Yûsuf Zâyid (Katar: Dâru's-Sakâfe, 1405/1984), 141; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi, 1413/1993), 3/455.

²⁶ Taberî, *Târîh*, 4/379.

²⁷ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 6/96.

²⁸ Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *el-Bed' ve't-Târîh*, thk. Clement Huart (Paris: Ernest Lero es-Sahhâf, 1317-1337/1899-1919), 5/206.

²⁹ Belâzürî, *Ensâb*, 5/599; İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. Muhammed Abdülmuîd Han (Haydarabad: Dâiretü'l-Ma'ârifil-Osmâniyye, 1393/1973), 2/264; Muhibbüddîn et-Taberî, *er-Riyâzü'n-nağire fi menâkibi'l-aşere* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/65.

İbn Şebbe'nin (öl. 262/876) belirttiğine göre dedesi Muhammed b. Amr'ın ismi Hz. Osman'a muhalefette aşırıya kaçan "el-Muhammedûn (الْمُحَمَّدُونَ)" arasında yer almaktadır.³⁰ İbn Ebî Bekir el-Endelüsî'de (öl. 741/1341) yer aldığına göre Cürkânî (öl. 543/1148),³¹ onun ismini Hz. Osman'ın katline karışan "el-Muhammedûn" arasında verir.³² Ancak bu rivayetin kaynağı bilinmemektedir. Ayrıca mukaddem dönem eserlerinde Muhammed b. Amr'ın Hz. Osman'ın katledilmesinde yer aldığına dair herhangi bir rivayet bulunmamaktadır.

Hazm ailesi, Emevîler döneminde (40-132/661-750) bazı siyasî olaylarda da yer almıştır. Dedesi Muhammed, Yezîd b. Muâviye döneminde (60-63/680-683) Harre Savaşı'nda (63/683) öldürülmüştür.³³ Muhammed b. Amr'ın kardeşi Umâre b. Amr'ın ismi ise Abdullah b. Zübeyr hadisesinde geçmektedir. Haccâc'ın Abdullah b. Zübeyr'in başı ile beraber onun başını da Medine'ye gönderdiği ve başının orada (Medine'de) teşhir edildiği zikredilir.³⁴

Siyasî hadiselerde bu denli yer alan Hazm ailesi, Emevîler döneminde hem idari hem de ilmî alanlarda önemli roller üstlenmiştir. Babası Ebû Bekir b. Muhammed, Velîd b. Abdilmelik (86-96/705-715) döneminde Medine kadılığı ve Ömer b. Abdilazîz'in hilafeti zamanında (99-101/717-720) Medine valiliği ve hac emirliği görevini ifa etmiştir.³⁵ Abdullah, babası Ebû Bekir'in Ebân b. Osman'dan fıkıh öğrendiğini belirtir.³⁶ Ömer b. Abdilazîz'in hadis toplamakla görevlendirdiği kişiler arasında Ebû Bekir de bulunmaktadır.³⁷ Ebû Bekir'in fıkıh ve hadis bilgisinin yanı sıra siyer alanında da malumatı olduğu bilinmektedir.³⁸ Bu hususlar göz önüne alındığında Abdullah'ın ilme yönelmesinde babasının etkili olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira o da tıpkı babası gibi hadis ve (Câhiliye döneminden başlayarak Emevîler Dönemi dahil olmak üzere) tarihle yakından ilgilenmiştir.³⁹ Aynı şekilde Hazm ailesinin Mescid-i Nebevî'de ders halkasının bulunması⁴⁰ bu ailenin ilmî yetkinliğini göstermesi açısından önemlidir. Kaynaklarda Hazm ailesinin mescitte ders halkasının bulunması hususunda herhangi bir tarihlendirme söz konusu değildir. Ancak Abdullah'ın babası Ebû Bekir'in Mescid-i Nebevî'de kadılık yapması⁴¹ ve ilmî birikimi göz önüne alındığında onun bu dönemde -yani Emevîler döneminde- Mescid-i Nebevî'de bir ders halkası kurduğu varsayılabilir.

³⁰ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût (Cidde: es-Seyyid Habîb Mahmûd Ahmed, 1399/1979), 4/1307.

³¹ Bu kişinin Ebû Abdillâh Hüseyin b. İbrahim b. Hüseyin İbn Ca'fer el-Cürkânî olması muhtemeldir. Hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Dımaşk: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 20/177-178.

³² İbn Ebî Bekir el-Endelüsî, *et-Temhîd*, 232-233.

³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/52.

³⁴ Taberî, *Târîh*, 6/192.

³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/202, 335; Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, 320-321; Taberî, *Târîh*, 6/522; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 4/100, 109; Ebü'l-Fidâ' İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1418/1997), 12/659.

³⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 6/39.

³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/295.

³⁸ Zehebî, *el-İber*, 1/117; Sezgin, *Târîhu't-türâs*, 2/80.

³⁹ Sezgin, *Târîhu't-türâs*, 2/80.

⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/400; Moğultay b. Kılıç, *İkmâlî Tehzîbi'l-Kemâl*, thk. Muhammed Osman (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1432/2011), 4/332.

⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/335.

Abdullah'ın Muhammed ve Abdurrahman adında iki kardeşi vardır.⁴² Kardeşlerinden Muhammed b. Ebî Bekir, Halife II. Velîd b. Yezîd döneminde (125-126/743-744) bir süre Medine kadılığında bulunmuştur.⁴³ Kaynaklarda diğer kardeşi Abdurrahman hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Abdullah'ın yeğeni Abdülmelik b. Muhammed ise Abbasîler döneminde (132-656/750-1258) Hârûnürreşîd'in halifeliği (169-193/786-809) zamanında Bağdat kadılığı yapmıştır.⁴⁴ Ailesinden bu denli üst düzey adlı görev alanlar varken Abdullah, resmî hiçbir görevde bulunmamıştır.⁴⁵ Zührî'nin belirttiğine göre babasının hayatta olması onun şöhretini perdelemiştir.⁴⁶ Fâtıma adında bir hanımı olduğu bilinen⁴⁷ Abdullah'ın soyunun devam etmediği rivayet edilmektedir.⁴⁸

Vefat tarihi olarak 130/748,⁴⁹ 135/753⁵⁰ ve 136/754⁵¹ yılları verilse de kaynaklarda daha çok 135/753 senesi öne çıkmaktadır. 70 yaşında vefat ettiği⁵² dikkate alınacak olursa doğum tarihi olarak 65/685 senesi verilebilir. Ayrıca büyük dedesi Amr b. Hazm'ın Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'ye döndüğü⁵³ ve bazı aile üyelerinin siyasi ve ilmî alanda Medine'de etkin bir rol oynadıkları dikkate alındığında Abdullah'ın Medine'de doğduğu ve oradan ayrıldığına dair bir bilgi bulunmaması sebebiyle de ömrünün sonuna kadar Medine'de yaşamını sürdürdüğü söylenebilir.

2. Hadis İlmindeki Yeri

Siyasi ve ilmî bakımdan aktif ve liyakatli bir ailede yetişen Abdullah, babasından hadis, fıkıh, siyer ve megâzî öğrenmiştir.⁵⁴ Ayrıca Enes b. Mâlik, Abbâd b. Temîm, 'Urve b. Zübeyr,

⁴² Moğultay b. Kılıç, *İkmâl*, 4/332.

⁴³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/399; Halife b. Hayyât, *Târîh*, 366; İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 8/191; İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 74/256.

⁴⁴ Hatîb el-Bagdâdî, *Târîhu Bagdâd*, thk. Mustafa Abdülkâdir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996), 10/409.

⁴⁵ Fayda, "Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed", 1/95.

⁴⁶ Moğultay b. Kılıç, *İkmâl*, 4/332; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb* (Hind: Matbaatu Dâireti'l-Ma'ârifî'n-Nizâmîyye, 1326/1908), 5/165; Şemsüddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî Târîhi'l-Medîneti's-Şerîfe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1993), 2/23.

⁴⁷ "İbn İshâk, Abdullah'ın yanına girdi ve Abdullah, zevcesi Fâtıma'ya "Muhammed'e Amre bnt. Abdirrahmân'dan ne işittiğini söyle" dedi. Bunun üzerine Fâtıma; "Amre, Âişe'nin 'Nebî, çarşamba gecesi defnedildi ve biz kürek seslerini işitinceye denk bundan haberimiz yoktu" dediğini işittim, dedi." bk. Taberî, *Târîh*, 3/217.

⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/400; Cemmâîlî, *el-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl-i Nu'mân (Kuveyt: Şirketü Gurâs, 1437/2016), 6/127; Yûsuf b. Abdirrahmân el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avâd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980), 14/351; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 5/165.

⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/400; Rabaî, *Târîhu mevlidî'l-ulemâ' ve vefeyâtihim*, thk. Abdullah Ahmed Süleyman el-Hamed (Riyad: Dâru'l-'Âsime, 1410/1989), 1/305; Ahmed b. Muhammed el-Kelâbâzî, *el-Hidâye ve'l-irşâd fî ma'rifeti ehli's-sika ve's-sedâd*, thk. Abdullah el-Leysî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1407/1986), 1/436; Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, *Ahbârü kabâ'ili'l-Hazrec* (Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, 1429/2008), 1/305; Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/127; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 14/351; Zehebî, *Siyer*, 5/315; Moğultay b. Kılıç, *İkmâl*, 4/331.

⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/400; İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emsâr* (b.y.: Dâru'l-Vefâ', 1411/1991), 113; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/16, 7/10; Kelâbâzî, *el-Hidâye ve'l-irşâd*, 1/436; İbn Mencûye, *Ricâl*, 1/357; Dimyâtî, *Ahbârü kabâ'ili'l-Hazrec*, 1/305; Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/127; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 14/351; Zehebî, *Siyer*, 5/315; Zehebî, *el-İber*, 1/140; Moğultay b. Kılıç, *İkmâl*, 4/331.

⁵¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 5/48.

⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/400; Kelâbâzî, *el-Hidâye ve'l-irşâd*, 1/436; Dimyâtî, *Ahbârü kabâ'ili'l-Hazrec*, 1/305; Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/127; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 14/351; Zehebî, *Siyer*, 5/315; Moğultay b. Kılıç, *İkmâl*, 4/332.

⁵³ Taberî, *Târîh*, 3/319.

⁵⁴ Fayda, "Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed", 1/95.

Zührî ve Amre bnt. Abdurrahmân gibi hadis otoritelerinden ilim tahsilinde bulunmuş;⁵⁵ Hubeyb b. Hind, Humejd b. Nâfi^c, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer, Abdullâh b. Âmir b. Rebîa, Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb, Abdurrahman b. Ebân b. Osman, Ali b. Abdillâh b. Abbas, Yahyâ b. Abbâd b. Abdillâh ve daha pek çok kimseden hadis nakletmiştir.⁵⁶

Kendisinden rivayette bulunanlar arasında İshâk b. Hazm, İsmâil b. Uleyye, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Dahhâk b. Osman, Ebû Üveys Abdullâh b. Abdillâh, Abdullâh b. Lehîa^c, Abdülcebbâr b. Umâre, Abdurrahman b. Ebi'r-Ricâl, Abdurrahman b. Abdilazîz, Zührî, Mâlik b. Enes, İbn İshâk gibi isimler zikredilebilir.⁵⁷

Hadis münekkitleri tarafından sika kabul edilen Abdullâh b. Ebî Bekir hakkında Mâlik b. Enes (öl. 179/795) "ilim ve basiret ehliendir" ve "doğru bir kimse idi",⁵⁸ Yahyâ b. Maîn (öl. 233/848), 'İclî (öl. 261/875) ve Ebû Hâtim (öl. 327/938) "sika",⁵⁹ İbn Sa'd "sika, çok hadisi vardı ve âlimdi",⁶⁰ Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) "hadisi şifadır", Nesâî (öl. 303/915) "sika ve sebt", İbn Abdilber "ilim ehlienden, sika, fakîh, muhaddis, güvenilir, hafızdır. O naklettiği ve tahammül ettiği (ezberinden söylediği) şeylerde hüccettir"⁶¹ şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Ayrıca İbn Hibbân, *es-Sikât* adlı eserinde kendisine yer vermiştir.⁶² Herhangi bir hadis otoritesi tarafından cerh edilmemesi de onun son derece güvenilir bir muhaddis olduğunu göstermektedir.

Abdullâh'ın rihle yaptığına dair herhangi bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Bu durum Medine'den ayrılmadığı ve oradaki sahâbî ile tâbîinden ilim öğrenmekle yetindiğini düşündürmektedir.

Rivayet ettiği hadisler *Kütübü't-Tis'a* başta olmak üzere hemen hemen bütün hadis eserlerinde yer almıştır. Bunların hepsine yer vermek araştırmanın sınırlarını aşacağı için burada sadece *Kütübü't-Tis'a*'daki rivayetleri rakamsal olarak verilecektir.

Buna göre *Kütübü't-Tis'a*'da geçen rivayetlerinin dağılımı şöyledir:

Mâlik b. Enes (öl. 179/795) ⁶³	43
Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) ⁶⁴	55

⁵⁵ Buhârî, *et-Târîh*, 5/54; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl* (Hind: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Ma'ârifî'l-Osmaniyye, 1271/1952), 5/17; Mizzî, *Tezhîbü'l-kemâl*, 14/350; Zehebî, *Tezhîbü Tezhîbi'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*, thk. Guneym Abbas Guneym-Mecdi Seyyid Emîn (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 1425/2004), 5/104.

⁵⁶ Mizzî, *Tezhîbü'l-kemâl*, 14/350; İbn Hacer, *Tezhîbu't-tezhîb*, 5/164.

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/400; Buhârî, *et-Târîh*, 5/54; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5/17; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/16; Mizzî, *Tezhîbü'l-kemâl*, 14/350-351; Zehebî, *Siyer*, 5/315; İbn Hacer, *Tezhîbu't-tezhîb*, 5/165.

⁵⁸ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 11/6; Cemmâilî, *el-Kemâl*, 6/127; Mizzî, *Tezhîbü'l-kemâl*, 14/351; Zehebî, *Siyer*, 5/135; Zehebî, *Tezhîbü Tezhîb*, 5/104; İbn Hacer, *Tezhîbu't-tezhîb*, 5/165.

⁵⁹ Ebû'l-Hasen el-'İclî, *Târîhu's-sikât* (b.y.: Dâru'l-Bâz, 1405/1984), 251; Mizzî, *Tezhîbü'l-kemâl*, 14/351; İbn Hacer, *Tezhîbu't-tezhîb*, 5/165.

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/400; ayrıca bk. Cemmâilî, *el-Kemâl*, 6/127; Zehebî, *Siyer*, 5/315; Zehebî, *Tezhîbü Tezhîb*, 5/104; İbn Hacer, *Tezhîbu't-tezhîb*, 5/165.

⁶¹ Cemmâilî, *el-Kemâl*, 6/127; Mizzî, *Tezhîbü'l-kemâl*, 14/351; Zehebî, *Tezhîbü Tezhîb*, 5/104; İbn Hacer, *Tezhîbu't-tezhîb*, 5/165.

⁶² Abdullâh b. Ebî Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm, Urve, Medine ehli ve Zührî'den rivayette bulunmuş ve Zührî de ondan rivayet nakletmiştir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. 135 senesinde 70 yaşında vefat etmiştir. bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/10.

⁶³ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1406/1985).

⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned el-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001).

Dârimî (öl. 255/869) ⁶⁵	13
Buhârî (öl. 256/870) ⁶⁶	23
Müslim (öl. 261/875) ⁶⁷	20
İbn Mâce (öl. 273/887) ⁶⁸	12
Ebû Dâvûd (öl. 275/889) ⁶⁹	17
Tirmizî (öl. 279/892) ⁷⁰	13
Nesâî (öl. 303/915) ⁷¹	24
Toplam	220

İbn Abdilber, İmâm Mâlik'in *el-Muvatta'* adlı eserinde Abdullah'a ait 26 merfû⁷² rivayetin bulunduğunu ve bu rivayetlerden 18'inin müsned⁷³ olduğunu; ayrıca kendisinin 8 mürsel⁷⁴ rivayetinin yer aldığını, bunlardan 3'ünün babasının mürseli olup onun babasından bu 3 mürseli rivayet ettiğini ve kendisinin de 5 mürsel rivayetinin bulunduğunu belirtir.⁷⁵ Zührî de onun çok sayıda mürsel rivayete sahip olduğunu ifade eder.⁷⁶ Ancak bu hususta Abdullah'ın herhangi bir eleştiri almadığı görülmektedir. Aksine naklettiği ve ezberinden söylediği şeylerde hüccet olduğu ifade edilmiştir.⁷⁷

Kütübü't-Tis'a'daki rivayetleri; *vuğû*?, *hayđ*, *istiskâ*?, *fağlû's-salât*, *cenâiz*, *zekât*, *vekâlet*, *şehâdât*, *cihâd ve's-siyer*, *menâkibü'l-Ensâr*, *nikâh*, *talâk*, *edeb*, *i'tisâm*, *rikâk*, *da'vât* gibi bölümlerde yer almıştır. Daha çok ahkâma dair nakilleri mevcuttur.

Abdullah b. Ebî Bekir'in fıkıh alanında da zamanının önemli âlimleri arasında kabul edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Zührî'ye Medine'de kimin fetva verdiği sorulduğunda o, "*Fetva verenler arasında Abdullah b. Ebî Bekir gibisi yoktur*" cevabını vermiştir.⁷⁸

⁶⁵ Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru'l-Mugnî, 1412/2000).

⁶⁶ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed b. Nâsir (b.y.: Dâru Davki'n-Necât, 1422/2001).

⁶⁷ Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuad el-Bâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1412/1991).

⁶⁸ İbn Mâce, *Sünenü İbn-i Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyyeti, 1373/1953).

⁶⁹ Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, ts.).

⁷⁰ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Muhammed Şâkir-Muhammed Fuad Abdülbâkî (Kahire: Matbaatü Mustafa, 1395/1975).

⁷¹ Nesâî, *es-Sünen*, thk. Abdüfettâh Ebû Guddê (Halep: Mektebetü'l-Matbuâtî'l-İslâmiyye, 1406/1986).

⁷² Hz. Peygamber'e nispet edilen söz ve haber anlamındaki hadis terimi. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Aydınlı, "Merfû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/180-181.

⁷³ Müsned, senedinde herhangi bir kesiklik bulunmayan hadistir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Hatipoğlu, "Müsned", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/98-99.

⁷⁴ İsnadında sahâbî ravisinden veya diğer ravilerinden birisinin zikredilmediği hadis. Bu hususta bk. Salahattin Polat, "Mürsel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/52-54.

⁷⁵ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 11/6; Ayrıca merfû rivayetlerin hepsini zikretmiştir. Bu hususta bk. İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 11/7-252.

⁷⁶ Zehebî, *Siyer*, 5/315.

⁷⁷ Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/127; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14/351; Zehebî, *Tezhîbü Tehzîb*, 5/104; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 5/165.

⁷⁸ Moğultay b. Kılıç, *İkmâl*, 4/332; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 5/165; Sehâvî, *et-Tuhfe*, 2/23.

Abdullah ve kardeşi Muhammed'in hadisle amel konusunda farklı yaklaşımlara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Abdullah, kaza ve amelde hadisi üstün görürken, kardeşi Muhammed ise Medine uygulamasını esas alıyordu. Bu konuda görüş ayrılığı yaşadıkları Taberî'de şöyle geçmektedir. Medine kadılığı vazifesini yürüten kardeşi Muhammed, hadise aykırı bir hüküm verip eve döndüğünde kardeşi Abdullah kendisine “*Bugün şöyle bir meselede şöyle bir hüküm verdin.*” demiştir. Muhammed, “*Evet, kardeşim!*” şeklinde cevap verince Abdullah, “*Ey kardeşim! Hadis nerede kaldı? Halbuki hadis kendisiyle hükmedilmesi bakımından daha üstündür.*” dedi. Muhammed ise onun bu yorumuna “*Amel nerede?*” şeklinde bir soruyla karşılık verdi. Muhammed bu sözüyle Medinelilerin üzerinde icmâ ettiği ameli kastetmiştir. Zira Medine halkı nezdinde icmâ edilen bir amel, hadisten daha güçlüdür.⁷⁹

3. Megâzî Rivayetleriyle İlişkisi

Abdullah'ın (Câhiliye'den Emevîler dönemine kadar) toplam 144 rivayeti bulunmaktadır. Câhiliye dönemine dair 4; Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler dönemi ve muhtelif konularla alakalı 32 nakli vardır. 108 rivayeti ise megâzîyle ilgili olup bunların sadece 9'u *Kütübü't-Tis'a*'da geçmektedir. İlk dönem megâzî, siyer ve İslam tarihi müellifleri eserlerinde bu rivayetlere yer vermişlerdir. Cerh ve ta'dil âlimlerinin sika olarak kaydettiği Abdullah'ın megâzî, siyer ve İslâm tarihi eserlerinde geriye kalan rivayetlerinin mezkûr hadis kaynaklarında yer almaması, muhaddislerin bu rivayetleri (haberleri) usul açısından siyer ve İslâm tarihçileri gibi değerlendirmemesiyle alakalıdır.

Abdullah'ın bir megâzî eseri telif edip etmediği, sonraki nesle bu alana dair bir eserin ulaşip ulaşmadığıyla ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. İbnü'n-Nedîm (öl. 385/995 [?]), Abdullah'ı megâzî sahipleri arasında zikretmez. Ancak Abdullah'ın yeğeni olan Abdülmelik b. Muhammed'in megâzîye dair bir kitabının olduğunu kaydeder.⁸⁰ Buna mukabil HaTîb el-Bagdâdî, Abdülmelik'in Bağdat'a geldiğini ve burada, amcası Abdullah'tan aldığı megâzî rivayetlerinin kendisinden dinlenilip yazıldığını belirtir.⁸¹ Abdülmelik'in isminin az sayıdaki megâzî rivayeti (Hz. Peygamber'e ilk vahyin gelişi⁸² meselesine ve Sa'd b. Muâz'ın Hendek Savaşı sürecinde şehit olması,⁸³ Muhallid b. Amr ile Ebû Küleyb ve kardeşi Cabîr'in Mu'te'de şehit edilmesi⁸⁴) senesinde amcası Abdullah ile birlikte geçmesi, onun müstakil bir megâzî eseri telif etmediğini göstermektedir. Zehebî, Abdullah'ı megâzî sahibi olarak nitelendirirken,⁸⁵ Marsden Jones ona herhangi bir siyer eseri nispet edilmediğini belirtir.⁸⁶ Horovitz ise Abdülmelik'in amcası Abdullah'tan edindiği mecmuaya⁸⁷ dayanarak bir kitap

⁷⁹ Taberî, *Târîh*, 11/649; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *el-Müntehab min zeyli'l-müzeyyel* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, ts.), 135.

⁸⁰ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramazan (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1417/1997), 278.

⁸¹ Hatîb el-Bagdâdî, *Târîhu Bagdâd*, 10/409.

⁸² Ebû Bîşr ed-Dûlâbî, *ez-Zürriyyetü't-tâhire ve'l-mutahhara*, thk. Sa'dülmübârek el-Hasan (Kuveyt: ed-Dâru's-Selefiyye, 1407/1986), 32; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fi fünûni'l-megâzî ve'ş-şemâ'il ve's-siyer*, thk. İbrahim Muhammed Ramazan (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1993), 1/100.

⁸³ İbn Abdilber en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412/1992), 2/604.

⁸⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 6/44, 7/286.

⁸⁵ Zehebî, *Siyer*, 5/315.

⁸⁶ Marsden Jones, “Mukaddime”, *el-Megâzî*, mlf. Vâkîdî (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989), 23.

⁸⁷ Mecmua, birden fazla kitabın içerdiği hadislerin tamamının veya bir kısmının toplanıp bir araya getirildiği kitap anlamına gelmektedir. Hadis literatüründe ilk derlemeler sahîfe, cüz ve kitap adıyla anılmış, ilerleyen

telif ettiğini, Abdülmelik'in kardeşi Abdurrahman'ın amcasından aldığı haberlerin Vâkıdî'de pek çok yerde geçtiğini zikreder.⁸⁸ Zehebî ve Hatîb el-Bagdâdî'nin belirttiklerine ve megâzî rivayetlerine binaen, onun pek çok megâzî rivayetini bir araya getirdiği söylenebilir. Şaban Öz de Abdullah'ın müstakil bir eser kalem almasından ziyade belli konulara dair risâleler telif ettiğini ifade etmektedir.⁸⁹

Abdullah'ın megâzîye dair bir eserinin olup olmadığı tam olarak bilinemese de en meşhur talebesi İbn İshâk⁹⁰ aracılığıyla bu alandaki rivayetlerinin büyük bir kısmının hadis ve siyer kaynaklarına intikal ettiği görülmektedir. Zira onun -Câhiliye döneminden Emevîlere kadar- yaklaşık 80 rivayeti İbn İshâk tarafından nakledilmiştir.

3.1. Kütübü't-Tis'a'da Yer Alan Megâzî Rivayetleri

Hadis ve siyer ilimleri Hz. Peygamber'i merkeze almaları bakımından birbirlerine kaynaklı ederler. Aralarındaki yakın ilişki sebebiyle hadis eserlerinde siyer ve megâzî ile alakalı rivayetler bulunmaktadır.⁹¹ Bu bağlamda döneminin ileri gelen âlimlerinden Abdullah b. Ebî Bekir'in, siyer ve megâzîye dair rivayetlerinin meşhur hadis mecmualarında yer aldığı görülmektedir.

Kütübü't-Tis'a müellifleri tarafından 200'ü aşkın rivayetine yer verilen Abdullah'ın 9'u tekil, ikisi ise ikişer kaynaktan geçmek üzere toplam 11 rivayeti siyer ve megâzî ile alakalıdır. Bunların dağılımını şöyle göstermek mümkündür:

Ahmed b. Hanbel	6
Dârimî	1
İbn Mâce	2
Ebû Dâvûd	2
Toplam	11

Abdullah'ın hadis eserlerinde geçen megâzî nakillerinin konu başlıkları şunlardır:

Hz. Peygamber'in bi'setten evvelki haccı,⁹² Bedir'de ele geçirilen Benî Âiz'in kılıcının Erkam b. Ebi'l-Erkam'a verilmesi,⁹³ Ebû Yezîd'in elleri bağlı olarak esirlerle birlikte Medine'ye getirilmesi,⁹⁴ Ümmü Seleme ile evlenmesi,⁹⁵ Cafer'in şehadetine üzülmeye ve şehadet haberini ailesine haber vermesi,⁹⁶ Huneyn günü Ebû Katâde'nin karşılaştığı

dönemlerde tasnif şekline göre "camî", "zevâ'id" ve "mecnû" gibi isimler verilmiştir. bk. Mustafa İsmet Uzun, "Mecmua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/266; Abdullah Aydın, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü* (İstanbul: Hadisevi Yayınları, 2006), 181.

⁸⁸ Horovitz, *el-Megâzî'l-Ülâ*, 57; Horovitz, Abdurrahman'ın her ne kadar Vâkıdî'de birçok rivayetinin yer aldığı belirtmişse de Vâkıdî'de, onun amcası Abdullah'tan sadece beş rivayeti olduğu tespit edilmiştir. bk. Vâkıdî, *el-Megâzî* (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989), 1/194; 2/459, 463-464, 721, 804.

⁸⁹ Öz, *İlk Siyer Kaynakları*, 153.

⁹⁰ Fayda, "Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed", 1/95.

⁹¹ Ahmet Yücel, "Hadis İlminde "Tarih" Anlayışı ve "Hadis Tarihi" Yazıcılığı", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 21 (2013), 274-278; Fatih Özakant, "Siyer İlmi ve Diğer İslâmî İlimlerle İlişkisi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018), 140.

⁹² İbn Hanbel, *Müsned*, 27/321 (No. 16757).

⁹³ İbn Hanbel, *Müsned*, 25/452-453 (No. 16056).

⁹⁴ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 124 (No. 2680).

⁹⁵ İbn Mâce, "Nikâh", 53 (No. 1991).

⁹⁶ İbn Hanbel, *Müsned*, 45/25-26 (No. 27086); İbn Mâce, "Cenâiz", 59 (No. 1611).

durum,⁹⁷ Hz. Peygamber'in Huneyn Gazvesi'nde başına gelen hadise,⁹⁸ oğlu İbrahim'in on sekiz aylıkken vefat etmesi⁹⁹ ve Hz. Peygamber'in çarşamba gecesi defnedilmesi.¹⁰⁰ Bu rivayetlerinin siyer eserlerinde geçtiği de tespit edilmiştir.

Abdullah'ın pek çok rivayetine eserlerinde yer veren muhaddislerin, megāzīye dair az sayıdaki rivayetini dikkate almaları, onun rivayetlerini hadis usulü kriterlerine göre değerlendirmeleri ve bu bağlamdaki rivayetlerinin ekseriyetle hadisten ziyade megāzīye dair bir anlatı niteliği taşımasından kaynaklanmaktadır.

3.2. Megāzī, Siyer ve İslâm Tarihi Eserlerinde Yer Alan Megāzī Rivayetleri

Abdullah b. Ebî Bekir yaşadığı çağın ilim geleneğine uygun olarak; Câhiliye Dönemi'nden başlayıp, bizzat idrak ettiği Emevîler zamanına kadarki hemen bütün rivayetlerini sened kullanarak aktarmıştır. Onun, İslâm Öncesi (Câhiliye) Dönem, Mekke ile Medine Dönemi, Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler Dönemi ile muhtelif konulara dair rivayetleri ilk dönem megāzī, siyer ve İslâm tarihi eserlerinde sıklıkla geçmektedir. Araştırmamızın bu kısmında Abdullah'a ait rivayetlerin ayrıntılarına girilmeyecek, bunlar içeriklerine göre isimlendirilerek kronolojik olarak verilecektir.

3.2.1. İslâm Öncesi ve Mekke Dönemi'ne Dair Rivayetleri

Abdullah b. Ebî Bekir az sayıda da olsa İslâm öncesi ve Mekke Dönemi'ne (Hz. Peygamber'in çocukluk, gençlik ve peygamberlik hatıralarına) dair rivayette bulunmuştur. Ensârî bir aileye mensup olması ve Medine doğup hayatının çoğunu bu şehirde geçirmesi bu periyot ile alakalı az sayıda rivayette bulunmasını makul kılmaktadır. Onun İslâm öncesi ve Mekke Dönemi rivayetleri şöyle sıralanabilir:

Ebû Kays'ın Hanîf dinini araması,¹⁰¹ Amr b. Luhay'ın cehennemde olması,¹⁰² İsâf ve Nâile'nin Cürhüm kabilesinden bir kadın ve erkek oldukları,¹⁰³ fil ordusunda bulunan filin seyisinin ve filbanının (fili süren/eğiten kişinin) âmâ olmaları ve Mekke'de dilenmeleri¹⁰⁴ ile Hz. Peygamber'in hayatına dair annesi Âmine'nin vefatı,¹⁰⁵ Abdülmuttalib'in onu amcası Ebû Tâlib'e vasiyet etmesi ve Bahîrâ hadisesi,¹⁰⁶ bi'setten evvelki haccı,¹⁰⁷ vahiy gelmeden önce gözünde bir rahatsızlığın bulunması,¹⁰⁸ ilk vahyin gelişi,¹⁰⁹ Hz. Peygamber'e vahyi

⁹⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, 37/293-294 (No. 22607).

⁹⁸ Huneyn Savaşı sürecinde ordudaki bir askerinin Hz. Peygamber'in ayağına basması, Hz. Peygamber'in o andaki tepkisi ve ertesi gün o kişiye olan muamelesi hakkında bk. Dârîmî, "Mukaddime", 12 (No. 73).

⁹⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, 43/330 (No. 26305); Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 53 (No. 3187).

¹⁰⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, 43/369-370 (No. 26349).

¹⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/283; İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 24/248-249.

¹⁰² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ vd. (Mısır: Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1375/1955), 1/76; Abdurrahmân b. Abdillâh es-Süheylî, *er-Ravzül-üniyyü fi Şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1412/1991), 1/346.

¹⁰³ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978), 24; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/82-83; Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, thk. Abdülmü'tî Kal'acî (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1408/1988), 2/64; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1/69-70.

¹⁰⁴ İbn İshâk, *es-Sîre*, 65; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/57; Beyhakî, *Delâil*, 1/125; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3/152.

¹⁰⁵ İbn İshâk, *es-Sîre*, 65; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/168; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/93-94; Taberî, *Târîh*, 2/165; Beyhakî, *Delâil*, 1/188.

¹⁰⁶ Taberî, *Târîh*, 2/277; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Târîhi'l-ümem ve'l-mülük*, thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ-Mustafa Abdülkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992), 2/280-281, 292-293.

¹⁰⁷ İbn İshâk, *es-Sîre*, 98, 111; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/203-204; Beyhakî, *Delâil*, 2/37.

¹⁰⁸ İbn İshâk, *es-Sîre*, 124.

¹⁰⁹ İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/100-101.

getirenin Cebrâil olması,¹¹⁰ Cebrâil'in namazı öğretmesi,¹¹¹ Evs kabilesinin İslâmlaşma süreci,¹¹² İkinci Akabe Bey'atinde on iki nakibin seçilmesi,¹¹³ nakiplere söylediği söz,¹¹⁴ Kureyş'in İkinci Akabe Bey'ati hususunda Abdullah b. Übeyy b. Selûl'e gelmesi.¹¹⁵

3.2.2. Medine Dönemi'ne Dair Rivayetleri

İlk dönem megâzî, siyer ve İslâm tarihi eserlerinde azımsanmayacak oranda rivayeti bulunan Abdullah'ın nakillerinin büyük bir kısmı Medine Dönemi'ne aittir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Hicret eden bazı sahâbîlerin Ensâr'dan kimlerin evinde konakladıkları,¹¹⁶ Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde Huyey b. Ahtab ile Yâsir b. Ahtab arasında geçen diyalog,¹¹⁷ Bakî kabristanına ilk defnedilen sahâbînin Es'ad b. Zürâre olması,¹¹⁸ Ebû Ümâmeh'nin vefatı üzerine Yahudilerin sözleri,¹¹⁹ Ebû Lübâbe'yi Medine'ye üç kez -Bedir, Benî Kaynukâ, Sevîk Gazvesi- vekil bırakması,¹²⁰ Bedir'de Hz. Peygamber için gölgelik yapılması,¹²¹ orduya savaş düzeni aldırması ve sancağın Mus'ab b. Umeyr'e verilmesi,¹²² Bedir'de Abdurrahman b. Avf ile Ümeyye b. Halef arasında geçen diyalog,¹²³ Bedir Savaşı'nda meleklerin bulunması,¹²⁴ Bedir günü öldürülen Ebû Cehil'in cesedinin bulunmasını istemesi,¹²⁵ Bedir'de ele geçirilen Benî Âiz'in kılıcının Erkam b. Ebi'l-Erkam'a verilmesi,¹²⁶ Amr b. Ebî Süfyân'ın esir olarak alınması ve serbest bırakılması,¹²⁷ Ebû Yezîd'in elleri bağlı olarak esirlerle birlikte Medine'ye getirilmesi,¹²⁸ kızı Zeynep'in Medine'ye gitmeden önce Hind ile karşılaşması ve aralarında geçen diyalog,¹²⁹ Gatafan

¹¹⁰ Taberî, *Târîh*, 2/386-387.

¹¹¹ Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999), 3/71.

¹¹² Taberî, *Târîh*, 2/357-361.

¹¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/452; Beyhakî, *Delâil*, 2/452.

¹¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/446; Taberî, *Târîh*, 2/363; Beyhakî, *Delâil*, 2/452; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 4/76; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/37; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/406.

¹¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/448-449; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 4/89; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/38; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1/305; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/410-411.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/41, 62, 87, 112, 162, 292, 295, 297, 298, 300, 4/105.

¹¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/518-519; Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Delâilü'n-nübüvve*, thk. Muhammed Ravvâs Kal'acî (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1406/1986), 77; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/524; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 3/352.

¹¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/459; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/209.

¹¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/507; Taberî, *Târîh*, 2/397; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/566-567.

¹²⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/180.

¹²¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/620-621; Taberî, *Târîh*, 2/440; Beyhakî, *Delâil*, 3/44; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/83; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/294.

¹²² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/55-56.

¹²³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/631; Taberî, *Târîh*, 2/451-452; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 5/109-110; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/301-302; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/132.

¹²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/633; Taberî, *Târîh*, 2/453; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 5/111; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/302, 303.

¹²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/634-635; Taberî, *Târîh*, 2/454-455; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/303-304; Zehebî, *Siyer*, 1/310; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/60-61.

¹²⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/642; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 5/151; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/457-458.

¹²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/650; Taberî, *Târîh*, 2/466-467; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 5/170; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/203.

¹²⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/118; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/645; Taberî, *Târîh*, 2/460; İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 73/51; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 5/154-155; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/192; Şâmî, *Sübülül-hüdâ*, 4/65.

¹²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/653-654; Taberî, *Târîh*, 2/469-470; Beyhakî, *Delâil*, 3/155; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 5/164.

Gazvesi,¹³⁰ Ebû Berâ'nın Hz. Peygamber'den halkına İslâm'ı anlatacak kimseler göndermesini istemesi,¹³¹ Recîc Vakası'nda esir edilen Hubeyb b. Adî'nin idam edilmeden önce iki rekât namaz kılan ilk kimse olması,¹³² Hamrâülesed Gazvesi,¹³³ Ümmü Seleme ile evlenmesi,¹³⁴ Benî Nađîr'in Medine'den çıkarken takındığı tavrı,¹³⁵ Zâtürrikâ Gazvesi,¹³⁶ Dûmetülcendel Gazvesi,¹³⁷ Hendek Gazvesi,¹³⁸ Benî Mürr'e'nin Hendek Gazvesi'ne Hâris b. Afv komutasında 400 kişilik bir birlikle katılması,¹³⁹ Hendek Gazvesi'nde Nabbâs b. Kays'ın beraberindeki Yahudilerle birlikte Müslümanları gafil avlamak üzere kalelerinden çıkması,¹⁴⁰ Benî Müstalik Gazvesi,¹⁴¹ İfk Hadisesi,¹⁴² Zeyd b. Hârise öncülüğünde bir birliği Vadi'l-Kurâ'ya göndermesi,¹⁴³ Kureyzaoğulları'na Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz, Abdullah b. Revâha ve Havvâd b. Cübeyr'i elçi olarak göndermesi ve Benî Kureyza Gazvesi'nden bazı kesitler,¹⁴⁴ Rasûlullah'ın Sa'd b. Muâz'ın cenazesinin önünde yürümesi,¹⁴⁵ Benî Lihyân Gazvesi,¹⁴⁶ Gâbe Gazvesi'nde Medine'de Ümmü Mektûm'u yerine vekil bırakması ve Zûkared'de 500 ya da 700 kişilik bir ordu ile bulunması,¹⁴⁷ damadı Ebû'l-Âs'ın mallarını ele geçiren seriyedeki kimselere onun mallarını iade etmesi için ricada bulunması ve Ebû'l-Âs'ın Müslüman olması,¹⁴⁸ Ümmü Habîbe ile nikahlanması hususunda Hâlid b. Sa'îd'i Necâşi'ye elçi olarak göndermesi,¹⁴⁹ (628 yılındaki umre yolculuğunda) Kureyş ile karşılaşmak istememesi üzerine Eslem'den bir kılavuzun onu ve beraberindekileri engibeli, taşlı ve dağlık bir yoldan götürmesi,¹⁵⁰ Huleys'in Kabe'yi tavaf için gelen Hz. Peygamber ve ashâbına izin verilmesi hususunda Kureyş'i uyarması,¹⁵¹ Rıdvân Bey'ati,¹⁵² Hz. Peygamber'in Hudeybiye günü İsrailoğulları hakkında söylediği söz,¹⁵³ Hayber günü

¹³⁰ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/194; Beyhakî, *Delâil*, 3/168-169; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 10/257.

¹³¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/184; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/177; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/64; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/528-529.

¹³² İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/442.

¹³³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/102-103; Taberî, *Târîh*, 2/535-537; Beyhakî, *Delâil*, 3/315; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/28; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/53-54; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/456.

¹³⁴ İbn İshâk, *es-Sîre*, 261; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/75.

¹³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/192; Taberî, *Târîh*, 2/554; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/211.

¹³⁶ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/395-396.

¹³⁷ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/402; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/258.

¹³⁸ Taberî, *Târîh*, 2/564-566.

¹³⁹ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 2/443.

¹⁴⁰ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 2/462.

¹⁴¹ Taberî, *Târîh*, 2/604-608.

¹⁴² Zührî, *el-Megâzi*, thk. Süheyl Zekkâr (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), 122; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/297-299; Taberî, *Târîh*, 2/611-618; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/192-199.

¹⁴³ Taberî, *Târîh*, 2/643; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/147-148.

¹⁴⁴ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 2/459-460, 517.

¹⁴⁵ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 2/528; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/329.

¹⁴⁶ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 2/535-536; Beyhakî, *Delâil*, 3/364-365; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/245-246.

¹⁴⁷ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 2/546-547.

¹⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/658; Taberî, *Târîh*, 2/471-472, 11/500; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 5/169.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/78; Taberî, *Târîh*, 11/607.

¹⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/309; Taberî, *Târîh*, 2/623; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/453-454; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/156; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/377; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/208-209.

¹⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/312; Taberî, *Târîh*, 2/628; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/457; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/158; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/211.

¹⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/315; Taberî, *Târîh*, 2/632; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/460; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/160; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/383; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/215.

¹⁵³ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 2/585; Taberî, *Târîh*, 2/623; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/156; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/208-209.

Benî Sehm'in durumu,¹⁵⁴ Hayber mallarının taksimi,¹⁵⁵ Hayber'e Abdullah b. Revâha'yı elçi olarak göndermesi,¹⁵⁶ Hayber ehlini Vatîh ve Selâlim adlı kalelerinde muhasara altına alması ve diğer bütün kalelere el koyması,¹⁵⁷ Benî Mürre topraklarına Gâlib b. Abdillâh komutasında seriyye gönderilmesi, Ensâr'dan Üsâme b. Zeyd'in Mirdâs b. Nehk'i öldürmesi,¹⁵⁸ Hz. Peygamber'in Huneyn Gazvesi'nde başına gelen hadise,¹⁵⁹ Kaza Umresi'nde Abdullah b. Revâha'nın okuduğu şiir,¹⁶⁰ Abdullah b. Huzafe, davet mektubunu Kisrâ'ya getirdiğinde Kisrâ'nın mektubu yırtması ve Hz. Peygamber'e bu durum haber verildiğinde ona beddua etmesi,¹⁶¹ Himyer heyetinin getirdiği mektubun Hz. Peygamber'e verilmesi,¹⁶² Hicretin sekizinci yılında kızı Zeynep'in vefat etmesi,¹⁶³ Mu'te yolculuğunda Abdullah b. Revâha'nın söylediği beyitler,¹⁶⁴ Mu'te Savaşı'nda sancağı alan kişiler hakkında bilgi vermesi ve Cafer'in vücudunda altmıştan fazla yara bulunması,¹⁶⁵ Cafer'i meleklerle gördüğünü söylemesi,¹⁶⁶ Cafer'in şehadetine üzülmesi ve şehadet haberini ailesine haber vermesi,¹⁶⁷ Ümmü Seleme ile Seleme b. Hişâm'ın hanımı arasında geçen diyalog,¹⁶⁸ Zâtü's-Selâsil Gazvesi,¹⁶⁹ Mekke'nin fethi esnasında Hz. Peygamber ve ashâbının yolda karşılaştığı durum,¹⁷⁰ fetih günü Hz. Peygamber'in bayrağı ve sancağı,¹⁷¹ Zî Tuvâ'ya vardığında tevazudan başını öne eğmesi,¹⁷² Hz. Peygamber, Mekke'ye girdiğinde Kabe'de 360 putun bulunması,¹⁷³ Ebû Süfyân'ın Müslüman olması,¹⁷⁴ Mekke halkından iki bin kişinin bulunduğu on bin kişilik bir orduyla Hevâzin üzerine yürümesi,¹⁷⁵ Huneyn'de Hz.

¹⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/332; Taberî, *Târîh*, 3/10; Beyhakî, *Delâil*, 4/223; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/504; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/176; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/285.

¹⁵⁵ Taberî, *Târîh*, 3/19; Beyhakî, *Delâil*, 4/236.

¹⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/354; Taberî, *Târîh*, 3/20; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/569.

¹⁵⁷ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (Beirut: Dârun ve Mektebetü'l-Hilâl, 1408/1988), 34.

¹⁵⁸ Taberî, *Târîh*, 3/22.

¹⁵⁹ Taberî, *Târîh*, 3/93; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 7/89; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/390, 7/68.

¹⁶⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/371; Taberî, *Târîh*, 3/24; Beyhakî, *Delâil*, 4/323; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 7/8; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/191; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/376.

¹⁶¹ Taberî, *Târîh*, 2/655; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/485.

¹⁶² Taberî, *Târîh*, 3/120-121; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/372.

¹⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/28; Taberî, *Târîh*, 3/27, 11/594-595; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/241-242.

¹⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/376-377; Taberî, *Târîh*, 3/38-39; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/197; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/147.

¹⁶⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/761-762; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/401, 4/28; Beyhakî, *Delâil*, 4/369; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/427; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 13/364.

¹⁶⁶ Taberî, *Târîh*, 3/41-42.

¹⁶⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/766; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/380-381; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/220.

¹⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/382-383; Taberî, *Târîh*, 3/42; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 7/19; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/491; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/433.

¹⁶⁹ Taberî, *Târîh*, 3/32.

¹⁷⁰ Hz. Peygamber, (ashâbıyla) 'Arc'a yönelip 'Arc ve Talûb arasında bir yere ulaştıklarında etrafında yavrularını emzirip hırlayan bir köpek gördü. Ordunun ve ordudaki çocukların onlara (köpeğe ve yavrularına) rahatsızlık vermemesi için ashâbından Cu'ayl b. Sürâka'yı başlarına bekçi olarak atadı. bk. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/804; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 2/225; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 7/29.

¹⁷¹ Beyhakî, *Delâil*, 5/68; Zehebî, *Siyer*, 2/175; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/548; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/546; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 7/163.

¹⁷² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/405; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 7/66; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/547.

¹⁷³ İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/220; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/570; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 5/72-73.

¹⁷⁴ Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 7/135-136; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/247.

¹⁷⁵ Taberî, *Târîh*, 3/73.

Peygamber'in yenileceğine dair Kureyş'in bahse girmesi,¹⁷⁶ Huneyn Gazvesi'nde Allah'ın meleklerle yardım etmesi,¹⁷⁷ Ümmü Süleym ile Hz. Peygamber arasında geçen diyalog,¹⁷⁸ Huneyn günü Ebû Katâde'nin karşılaştığı durum,¹⁷⁹ Huneyn ganimetinden müellefe-i kulûba pay vermesi,¹⁸⁰ Tâif halkını yaklaşık otuz gece boyunca kuşatması,¹⁸¹ Fels Seriyyesi,¹⁸² Tebûk Seferi'nde sahâbenin, yanlarında su kalmaması sebebiyle şikayette bulunmaları ve yaptığı dua üzerine yağmur yağması,¹⁸³ Hicr mevkiinde Hz. Peygamber'in emrini dinlemeyen iki kişinin ismini bilmesi ancak Abdullah'ın bunların isimlerini zikretmemesi,¹⁸⁴ Hâlid b. Velîd'in başında bulunduğu bir birliği Negrân'a göndermesi,¹⁸⁵ Amr b. Hazm'ı Negrân'a amil olarak ataması,¹⁸⁶ Kinâne,¹⁸⁷ Ezd,¹⁸⁸ Zübeyd¹⁸⁹ ve Hasam heyeti¹⁹⁰ ile Ferve b. Müseyk'in Hz. Peygamber'in huzuruna gelmesi,¹⁹¹ Müseylime'nin Hz. Peygamber'e mektup göndermesi ve onun cevabi mektubu,¹⁹² Muâz'ı Yemen'e gönderirken kendisine bazı tavsiyelerde bulunması,¹⁹³ oğlu İbrahim'in on sekiz aylıkken vefat etmesi,¹⁹⁴ hastalığında namazları Ebû Bekir'in kaldırması,¹⁹⁵ naaşının yıkanması işleminde bulunan kimseler,¹⁹⁶ mezarının kazılması hususunda Muhacir ve Ensâr'ın ihtilafa düşmesi,¹⁹⁷ kabrine ailesiyle birlikte Ensâr'dan Evs b. Havlî'nin inmesi,¹⁹⁸ çarşamba gecesi defnedilmesi¹⁹⁹ ve kabrine su serpilmesi.²⁰⁰

Abdullah, ayrıca Hz. Peygamber'in yirmi altı gazvesi²⁰¹ ile otuz beş seriyyesi²⁰² olduğunu belirtir. Fakat onun bu gazve ile seriyyeler hakkında detaya girmediği, bunları sadece ismen zikrettiği görülmektedir.

¹⁷⁶ Vâkidî, *el-Megâzî*, 2/701-702; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/139.

¹⁷⁷ Vâkidî, *el-Megâzî*, 3/905; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 3/332.

¹⁷⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/446-447; Taberî, *Târîh*, 3/76-77; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 7/170-171; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/330.

¹⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/448-449; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 7/172-173.

¹⁸⁰ Taberî, *Târîh*, 3/90; Beyhakî, *Delâil*, 5/182.

¹⁸¹ Beyhakî, *Delâil*, 5/169; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/596-597; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 7/78; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 14/24; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 5/388.

¹⁸² Vâkidî, *el-Megâzî*, 3/984-985; İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 69/194.

¹⁸³ Taberî, *Târîh*, 3/105.

¹⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/522; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 7/312.

¹⁸⁵ Taberî, *Târîh*, 3/126-127; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/379.

¹⁸⁶ Taberî, *Târîh*, 3/128.

¹⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/232; İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 62/353.

¹⁸⁸ Taberî, *Târîh*, 3/130-131; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/381.

¹⁸⁹ Taberî, *Târîh*, 3/132; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/382.

¹⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/261-262.

¹⁹¹ Taberî, *Târîh*, 3/134-135.

¹⁹² Taberî, *Târîh*, 3/146.

¹⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/590-591; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 7/415-416.

¹⁹⁴ İbn İshâk, *es-Sîre*, 270.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/169-170; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 14/474.

¹⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/662; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/214; Taberî, *Târîh*, 3/211-212.

¹⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/228, 232.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/230.

¹⁹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/664; Taberî, *Târîh*, 3/217; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/49.

²⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/233.

²⁰¹ Taberî, *Târîh*, 3/152-153, 157-158.

²⁰² Taberî, *Târîh*, 3/154-155, 158.

3.2.3. Muhtelif Konular ve Sonraki Dönemlere Dair Rivayetleri

Hz. İbrahim'e kurban etmesi emrolunan oğlunun İshâk olduğu²⁰³ hususuna dair İsrâîlî bir rivayetin yanı sıra Allah'ın Kısra'ya melek göndermesi²⁰⁴ ve Ammâr b. Yâsir'i bâgî/azgın bir topluluğun öldüreceği²⁰⁵ gibi rivayetleri kaynaklarda yer almıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'nın cenaze namazını Abbas b. Abdilmuttalib'in kıldırması,²⁰⁶ Hz. Âişe'nin cenaze namazını Ebû Hüreyre'nin kıldırması,²⁰⁷ Ümmü Habîbe'nin hicrî 44 yılında vefat etmesi,²⁰⁸ Ebû Lü'lüe'nin Nihavend esirlerinden olması²⁰⁹ gibi tabakat türü rivayetleri²¹⁰ ile Hulefâ-yi Râşidîn²¹¹ ve Emevîler Dönemi'ne²¹² dair nakilleri de bulunmaktadır.

4. Rivayet Usulü

Câhiliye'den Emevîler dönemine kadar geniş bir rivayet yelpazesine sahip olan Abdullah'ın nakilleri incelendiğinde kendisinin rivayet usulü hakkında bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Buna göre onun -hepsini olmasa da- bazı olayları tarihlendirdiği görülmektedir. Mesela Hz. Peygamber henüz altı yaşında iken annesinin vefat ettiğini,²¹³ Ümmü Habîbe ile hicretin yedinci yılında evlendiğini,²¹⁴ kızı Zeynep'in hicretin sekizinci yılında vefat ettiğini,²¹⁵ Hz. Hâlid b. Velîd'i hicretin onuncu yılının Rebülâhir veya Cümâdalûlâ (Cemâziyelevvel) ayında Necrân'a gönderdiğini²¹⁶ belirtmiştir.

Hz. Peygamber dönemi ve sonraki dönemlere dair mektupları nakletmesi de tarih ilmi açısından büyük önem arz etmektedir. Abdullah, ailesine gönderilen ve muhafaza edilen bu mektupları nakletmiş, bunları istinsah etmek isteyenlere de vermiştir.²¹⁷ Onun naklettiği mektuplar arasında Hz. Peygamber'in Abdullah'ın dedesini Necrân'a âmil olarak gönderirken verdiği mektup,²¹⁸ Hz. Peygamber'in Kısra'ya mektubu,²¹⁹ Himyer heyetinin getirdiği mektup²²⁰ ve sonraki dönemlere ait bazı mektup ve emir-nâmeler zikredilebilir.²²¹

²⁰³ Taberî, *Târîh*, 1/265.

²⁰⁴ Taberî, *Târîh*, 2/191; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 2/362-363.

²⁰⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/579; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/532.

²⁰⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/23-24; Taberî, *Târîh*, 3/241, 11/598.

²⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/61; Taberî, *Târîh*, 11/602.

²⁰⁸ Taberî, *Târîh*, 11/607.

²⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/264.

²¹⁰ Bu hususta bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/223, 5/52, 8/350; Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *et-Târîhu'l-evsat*, thk. Mahmud İbrahim Zayid (Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 1397/1977), 1/36; Hâkim el-Kebîr, *el-Esâmî ve'l-künâ*, thk. Ebû Ömer Muhammed b. Ali el-Ezherî (Kahire: Dâru'l-Fârûk, 1436/2015), 1/335 (Rakam 628).

²¹¹ İbn İshâk, *es-Sîre*, 66; Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/721; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/357, 657; Buhârî, *et-Târîhu'l-evsat*, 1/38; Taberî, *Târîh*, 2/124, 3/265-266, 339, 387-388, 459, 575, 4/214, 423; Hâkim el-Kebîr, *el-Esâmî*, 1/217 (Rakam 1402); İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/524; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/116, 5/57.

²¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/253, 5/52, 174; Taberî, *Târîh*, 6/192-193; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 12/201-202; Buhârî, *et-Târîhu'l-evsat*, 1/163.

²¹³ İbn İshâk, *es-Sîre*, 65; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/168; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/93-94; Taberî, *Târîh*, 2/165; Beyhakî, *Delâil*, 1/188.

²¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/78; Taberî, *Târîh*, 11/607.

²¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/28; Taberî, *Târîh*, 3/27, 11/594-595; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/241-242.

²¹⁶ Taberî, *Târîh*, 3/126-127; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/379.

²¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Öz, *İlk Siyer Kaynakları*, 155-156.

²¹⁸ İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 45/477-478; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4/202.

²¹⁹ Taberî, *Târîh*, 2/655; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/485.

²²⁰ Taberî, *Târîh*, 3/120-121; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/372.

²²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/272; Taberî, *Târîh*, 2/655-656, 3/120-121, 146; Şemseddîn İbn Tûlûn, *İ'lâmü's-sâ'ilîn 'an küttübi seyyidi'l-mürselîn*, thk. Mahmut el-Arnâvût (Beyrut: er-Risâle, 1407/1987), 61-63, 138-141.

Nadir de olsa bazı rivayetleri tenkit etmiş, yorumlamış ve açıklamıştır. Hz. Peygamber'e İsrâfil'in üç yıl vahiy getirdiğine dair rivayeti tenkit ederek ona vahyi getirenin Cebrâil olduğunu belirtmesi,²²² Evs'in İslâm'a girişinin gecikmesini onların Ebû Kays b. Eslet'i dinleyip itaat etmesi nedeniyle olduğunu beyan etmesi²²³ ve Abbâs b. Ubâde'nin ikinci Akabe Bey'ati'nde yaptığı konuşmayı kavmini geciktirerek Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'un gelmesini sağlamak ve durumun iyice pekişmesi için yaptığını ifade etmesi²²⁴ sırasıyla onun tenkit, yorum ve açıklamalarına birer örnek olarak verilebilir.²²⁵

Abdullah, rivayetlerinde genel olarak kaynak göstermişse de senedini zikretmediği nakilleri de mevcuttur. Zührî'nin, onun mürsel rivayetinin çok olduğunu ifade etmesindeki asıl maksadının bu olması muhtemeldir. Ayrıca mürsel rivayetleri sadece megâzî nakillerinde değil hadis rivayetlerinde de bulunmaktadır. Öz, Abdullah'ın bazı rivayetlerde kaynak göstermemesini onun bir risaleye dayandığı ya da bu tür rivayetleri genel bilgi kapsamında değerlendirdiği şeklinde yorumlar. Ayrıca ailesinden aldığı birtakım rivayetlerde ailesinin isminin daha sonraki müellifler tarafından ilave edildiğini belirtir.²²⁶

Siyer ve İslâm tarihi müellifleri Abdullah'ın rivayetlerini -senette ismini belirterek-sıklıkla kullanmışlardır. Çalışmada bunun örneklerine yeterince yer verilmiştir. Bazıları ise senetsiz olarak ya da verdikleri senette ismini zikretmeyerek onun rivayetlerini eserlerine almışlardır. Örneğin Taberî'de geçen Müseylime'nin Hz. Peygamber'e mektup göndermesi²²⁷ hususunda İbn Hişâm, Beyhakî (öl. 458/1066), Zehebî ve İbn Kesîr gibi müellifler bu rivayete yer vermişler fakat Abdullah'ın ismini senette zikretmemişlerdir. Oysa Taberî'de yer alan rivayetin senedinde "...İbn İshâk-Abdullah b. Ebî Bekir" yer almaktadır. Zikri geçen müellifler sadece "قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ" (İbn İshâk dedi ki)" şeklinde haberi aktarmışlardır. Bu durum ise senette Abdullah b. Ebî Bekir'in ve bazı isimlerin zikredilmediğini açıkça gösterir. Dolayısıyla araştırmada, Abdullah'ın bazı rivayetleri için tek kaynak kullanılması, bu rivayetin diğer kaynaklarda geçmediği anlamına gelmemektedir. Bir başka deyişle Abdullah'ın senette olmadığı fakat rivayetin ona ait olduğu kesin olan nakiller söz konusudur. Bunları tespit edip yer vermek araştırmanın sınırlarını aşacağından ayrı bir çalışma konusudur. Bu yönüyle hadisçi yönü çok güçlü olan Abdullah'ın siyer ve İslâm tarihi müelliflerini etkilediği rahatlıkla söylenebilir.

²²² Taberî, *Târîh*, 2/386-387.

²²³ (Medine'de) Benî Ümeyye b. Zeyd, Hatme, Vâil ve Vâkıf'ın evleri dışında kadın ve erkeklerin bulunduğu hiçbir Ensâr hanesi İslâm'dan mahrum kalmamıştı. Ancak İslâm'ı kabul etmeyen bu aileler, Evs b. Hârise soyundan gelen Evs kabilesine mensuptular. Aralarında onların şairi ve lideri olan Ebû Kays b. el-Eslet bulunuyordu. Bu aileler onun sözlerine kulak veriyor ve ona itaat ediyorlardı. Ebû Kays onları İslâm'dan geri tutuyordu. Bu durum Uhud ve Hendek Savaşı'na kadar devam etti. bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/60; Taberî, *Târîh*, 2/359-360; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 4/78; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1/297. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret edince Ebû Kays onunla görüşerek İslâm dinine dair bilgiler edindi ve bunlar çok hoşuna gitti ancak Hz. Peygamber'in yanından ayrıldıktan sonra münafık lider Abdullah b. Übeyy b. Selûl'ün tahriki ile bir yıl kadar İslâm'ı kabul etmeyeceğini belirtti ve bu hal üzere öldü. bk. Taberî, *Târîh*, 2/406; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/43; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/379.

²²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/446; Taberî, *Târîh*, 2/364; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 4/87; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/37; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/192; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/406; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 3/206.

²²⁵ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Öz, *İlk Siyer Kaynakları*, 149, 159-160.

²²⁶ Öz, *İlk Siyer Kaynakları*, 153, 157.

²²⁷ Taberî, *Târîh*, 3/146.

Onun bazı rivayetleri kısa ve tek cümle halindedir. Konu bütünlüğü olan nakilleri varsa da bu rivayetlerde hangi kısımların Abdullah'a ait olduğunun ve kendisinin telif yapıp yapmadığının tespiti zordur.

Sonuç

Medine'nin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil eden Abdullah b. Ebî Bekir hadis, fıkıh, siyer ve megâzî rivayetlerinde bulunmuş ve bu bağlamda önemli hadis eserlerinde yer alan iki yüzü aşkın hadis nakletmiştir. Siyer ve megâzî eserlerinde geçen rivayetlerinden 9'u *Kütübü't-Tis'a*'da yer almıştır. Yahyâ b. Maîn, İclî, Ebû Hâtim gibi pek çok hadis münekkidi tarafından sika kabul edilir. Naklettiği rivayetlerin muttasıl olmasına özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

Megâzî sahasında döneminin önde gelen isimleri arasında yer alan Abdullah, kaynaklarda bir megâzî müellifi olarak geçiyorsa da bu alana dair herhangi bir eseri günümüze ulaşmamıştır. Ancak ilk dönem megâzî âlimlerinde olduğu gibi onun da megâzîye dair topladığı çok sayıdaki rivayet, talebeleri ve ravileri vasıtasıyla tanınmış siyer ve tarih eserlerinde yer almıştır. Talebesi İbn İshâk'ın bu bağlamda kendisinden pek çok rivayet naklettiği görülmektedir.

Ensârî bir aileye mensup olan Abdullah, Câhiliye ve Mekke Dönemi'ne dair az sayıda haber naklederken, Medine Dönemi'yle alakalı farklı konularda çok sayıda rivayette bulunmuştur. Bunlar; hicret, gazve ve seriyyeler, Mekke'nin Fethi, Hz. Peygamber'e heyetlerin gelmesi ve Hz. Peygamber'in vefatı şeklinde kategorize edilebilir. O, Hz. Peygamber dönemi ve sonraki dönemlere ait mektup ve emirnâme türü vesikaların yanı sıra Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler dönemlerine dair nakillerde de bulunmuştur. Bazı rivayetleri kısa ya da tek cümle halindedir. Rivayetlerinin bir konuyu destekleme, açıklama ve detaylandırmaya yönelik olduğu söylenebilir. Az sayıdaki hadiseyi tarihlendirmiş, bazı rivayetleri tenkit etmiş ve yorumlamıştır. Onun bu çerçevedeki rivayetleri ilk dönem siyer ve İslâm tarihi müellifleri tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Yine İbn Hişâm, Beyhakî, Zehebî ve İbn Kesîr gibi müellifler, ona ait rivayetleri senetsiz olarak ya da senette ismine yer vermeksizin nakletmişlerdir. Anlatılanlardan hareketle Abdullah'ın siyer ilminin inşasında da önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir.

Araştırma Abdullah'ın muhaddis kişiliği, megâzî rivayetleri ve ikisi arasındaki ilişkinin boyutlarını incelemeye matuf olduğu için onun rivayetlerinin ilk dönem megâzî, siyer ve İslâm tarihi kaynaklarına ne oranda katkı sunduğu ve mahiyetiyle alakalı kısmi bilgiler verilmiş, bu husus sonraki çalışmalara bırakılmıştır.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned el-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 45 Cilt. Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Akyürek, Yunus. "Siyer İlmi Açısından Sahâbe Nesli Şahîfelerinin Oluşum Süreci ve Mahiyeti". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/2 (2023), 702-721. <https://doi.org/10.18505/cuid.1326558>
- Aydınlı, Abdullah. "Merfû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/180-181. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstilahları Sözlüğü*. İstanbul: Hadisevi Yayınları, 2006.
- Belâzürî. *Ensâbü'l-eshrâf*. thk. Süheyl Zükkâr-Riyâd ez-Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996.
- Belâzürî. *Fütûhu'l-büldân*. Beyrut: Dârun ve Mektebetü'l-Hilâl, 1408/1988.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-nübüvve*. thk. Abdülmu'tî Kal'acî. 7 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhu'l-evsâT*. thk. Mahmud İbrahim Zayid. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 1397/1977.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhu'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdülmu'îd Han. 8 Cilt. Haydarabad: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Muhammed b. Nâsır. b.y.: Dâru Davkî'n-Necât, 1422/2001.
- Cemmâilî. *el-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*. thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl-i Nu'cân. 10 Cilt. Kuveyt: Şirketü Ğurâs, 1437/2016.
- Dârimî, Abdullâh b. Abdirrahmân. *Sünenü'd-Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000.
- Dimyâtî, Abdülmü'min b. Halef. *Ahbârü kabâ'ili'l-Hazrec*. Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, 1429/2008.
- Dûlâbî, Ebû Bişr. *ez-Zürriyyetü't-tâhire ve'l-mutahhara*. thk. Sa'dülmübârek el-Hasan. Kuveyt: ed-Dâru's-Selefiyye, 1407/1986.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ebû Nu'aym el-İsfahânî. *Delâilü'n-nübüvve*. thk. Muhammed Ravvâs Kal'acî. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1406/1986.

- Ebü'l-Bekâ el-Kefevî. *el-Külliyât*. thk. Adnân Derviş-Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.
- Erul, Bünyamin. *Siret Tedkikleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2013.
- Fâlûcî. *Mu'cemü şuyûhi't-Taberî*. Ürdün: ed-Dâru'l-Eseriyye, 1426/2005.
- Fayda, Mustafa. "Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/95. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Fayda, Mustafa. "Hulefâ-yi Râşidîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/324-338. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hâkim el-Kebîr. *el-Esâmî ve'l-künâ*. thk. Ebû Ömer Muhammed b. Alî el-Ezherî. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fârûk, 1436/2015.
- Halîfe b. Hayyât. *Târîhu Halife b. Hayyât*. thk. Ekrem Ziyâ el-Umerî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1397/1977.
- Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-ʿAyn*. thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî. 8 Cilt. b.y.: Dârun ve Mektebetü'l-Hilâl, 1424/2003.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. 2 Cilt. Ankara: İmaj, 2003.
- Hatîb el-Bagdâdî. *Târîhu Bagdâd*. thk. Mustafa Abdülkâdir Ata. 24 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1417/1996.
- Hatipoğlu, İbrahim, "Müsned". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/98-99. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Horovitz, Josef. *el-Megâzî'l-Ulâ ve Müellifühâ*. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1421/2021.
- İbn Abdilber en-Nemerî. *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1992.
- İbn Abdilber en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fî'l-Muvatta' mine'l-meʿânî ve'l-esânîd*. thk. Beşşâr Avâd-vd. 17 Cilt. London: Müessesetü'l-Furkân, 1439/2017.
- İbn Abdürabbih. *el-ʿİkdü'l-ferîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1404/1983.
- İbn ʿAsâkir, Ebü'l-Kâsım. *Târîhu Dimaşk*. thk. Amr b. Garâme el-Amrî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1994.
- İbn Ebî Bekir el-Endelüsî. *et-Temhîd ve'l-beyân fî makteli'ş-şehîd Osmân b. ʿAffân*. thk. Mahmûd Yûsuf Zâyid. Katar: Dâru's-Sakâfe, 1405/1984.
- İbn Ebî Hâtim. *el-Cerh ve't-taʿdîl*. 9 Cilt. Hind: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maʿârifî'l-Osmaniyye, 1271/1952.

- İbn Hacer el-^çAskalânî. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-^çİlmiyye, 1415/1994.
- İbn Hacer el-^çAskalânî. *Fethu'l-bârî şerhu sahîhi'l-Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifetü, 1379/1959.
- İbn Hacer el-^çAskalânî. *Tehzîbu't-tehzîb*. 12 Cilt. Hind: Matbaatu Dâireti'l-Ma'ârifî'n-Nizâmiyye, 1326/1908.
- İbn Hibbân. *es-Sikât*. thk. Muhammed Abdülmuîd Han. 9 Cilt. Haydarabad: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973.
- İbn Hibbân. *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emsâr*. b.y.: Dâru'l-Vefâ', 1411/1991.
- İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekâ vd. 2 Cilt. Mısır: Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1375/1955.
- İbn İshâk. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ'. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Mâce. *Sünenü İbn-i Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-^çArabiyyeti, 1373/1953.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-^çArab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993.
- İbn Mencûye. *Ricâlü Sahîhi Müslim*. thk. Abdullah el-Leysî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifetü, 1407/1986.
- İbn Sa'd. *Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-^çİlmiyye, 1410/1990.
- İbn Seyyidünnâs. *Uyûnü'l-eser fî fûnüni'l-megâzî ve'ş-şemâ'il ve's-siyer*. thk. İbrahim Muhammed Ramazan. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1993.
- İbn Şebbe. *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*. thk. Fehîm Muhammed Şeltût. 4 Cilt. Cidde: es-Seyyid Habîb Mahmûd Ahmed, 1399/1979.
- İbn Tûlûn, Şemseddîn. *İ'lâmü's-sâ'ilîn 'an kütübi seyyidi'l-mürselîn*. thk. Mahmut el-Arnâvût. Beyrut: er-Risâle, 1407/1987.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *el-Muntazam fî târihi'l-ümem ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ-Mustafa Abdülkâdir 'Atâ. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-^çİlmiyye, 1412/1992.
- İbnü'l-Esîr, 'İzzeddîn. *el-Kâmil fî't-târih*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmurî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-^çArabiyyi, 1417/1997.

- İbnü'l-Esîr, 'İzzeddîn. *Üsdü'l-ğābe fî ma'rifeti's-sahābe*. thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbnü'n-Nedîm. *el-Fihrist*. thk. İbrahim Ramazan. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1417/1997.
- 'İclî, Ebü'l-Hasen. *Târîhu's-sikât*. b.y.: Dâru'l-Bâz, 1405/1984.
- İstemi, Fuat. "Hicri IV. Yüzyıla Kadar Hadis İlmi ve Tarih İlminin Birbirleriyle Olan Tarihsel Münasebeti". *Şarkiyat* 9/1 (2017), 44-68.
- Jones, Marsden. "Mukaddime". *el-Megâzî*. mlf. Vâkıdî. 5-46. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989.
- Kelâbâzî, Ahmed b. Muhammed. *el-Hidâye ve'l-irşâd fî ma'rifeti ehli's-sika ve's-sedâd*. thk. Abdullah el-Leysî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1407/1986.
- Koçyiğit, Talat. *Hadîs Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Makdisî, Mutahhar b. Tâhir. *el-Bed' ve't-târîh*. thk. Clement Huart. 6 Cilt. Paris: Ernest Lero es-Sahhâf, 1317-1337/1899-1919.
- Makrîzî. *İmtâ'u'l-esmâ'*. thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabiyyi, 1406/1985.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdirrahmân. *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'ir-ricâl*. thk. Beşşâr Avâd. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980.
- Moğultay b. Kılıç. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*. thk. Muhammed Osman. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1432/2011.
- Muhibbüddîn et-Taberî. *er-Riyâzü'n-nağire fî menâkibi'l-aşere*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Müslim b. Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuad el-Bâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabiyyi, 1412/1991.
- Nesâî. *es-Sünen*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbuâti'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Öz, Şaban. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. İstanbul: İSAR, 2008.
- Özaktan, Fatih. "Siyer İlmi ve Diğer İslamî İlimlerle İlişkisi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018), 133-147.
- Özdemir, Mehmet. "Siyer Yazıcılığı Üzerine". *Milel ve Nihal* 4/3 (2007), 129-162.

- Polat, Salahattin. "Mürsel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/52-54. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Polat, Salahattin. "Siyer'in Neliği Bağlamında Siyer Yazıcılığının Sorunları". *Sîret Sempozyumu I: Türkiye'de Sîret Yazıcılığı*. ed. Tahsin Koçyiğit. 257-270. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Rabaî. *Târîhu mevlidi'l-‘ulemâ’ ve vefeyâtihim*. thk. Abdullah Ahmed Süleyman el-Hamed. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-‘Âsime, 1410/1989.
- Sehâvî, Şemsüddîn. *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, 1414/1993.
- Sezgin, Fuat. *Târîhü't-türâsi'l-‘Arabî*. çev. Mahmud Fehmi Hicazi. 4 Cilt. Riyad: Câmiatü Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî. *Mir'âtü'z-zamân fî târihi'l-a'yan*. thk. Muhammed Berakât- vd. 23 Cilt. Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-‘İlmiyye, 1434/2013.
- Süheylî, Abdurrahmân b. Abdillâh. *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-‘Arabiyyi, 1412/1991.
- Şâfiî. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403/1983.
- Şâmî, Şemsüddîn. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fî sîreti hayri'l-‘ibâd (es-Sîretü's-Şâmiyye)*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, 1414/1993.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *el-Müntehab min zeyli'l-müzeyyel*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967.
- Tirmizî. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Muhammed Şâkir-Muhammed Fuad Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü Mustafa, 1395/1975.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Mecmua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Vâkîdî. *el-Megâzî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989.
- Yücel, Ahmet. "Hadis İlminde "Tarih" Anlayışı ve "Hadis Tarihi" Yazıcılığı". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 21 (2013), 271-302.
- Yücel, Ahmet. "Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16-17 (1998-1999), 91-121. <https://doi.org/10.15370/muifd.75950>

- Zebîdî, Muhammed Murtazâ. *Tâcü'l-ʿarûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zehebî. *el-ʿİber fî haberi men ğaber*. thk. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, ts.
- Zehebî. *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 25 Cilt. Dimaşk: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Zehebî. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhiri ve'l-aʿlâm*. thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmurî. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-ʿArabiyyi, 1413/1993.
- Zehebî. *Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. thk. Guneym Abbas Guneym-Mecdî Seyyid Emîn. 11 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 1425/2004.
- Zührî. *el-Megâzî*. thk. Süheyl Zekkâr. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.